

Esej

IZGRADNJA ETIKE KAO NAUČNE DISCIPLINE – SAVREMENA META-ETIKA

Aleksandar Obradović

Gradiška, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
greataco@gmail.com

Uvod

Savremena meta-etika ili samo meta etika je jedna etapa u istoriji etike. Ona se pojavila na početku dvadesetog vijeka i obuhvata prvu polovinu dvadesetog vijeka premda se na njenim problemima u izmijenjenom obliku radilo i prije. Naravno, radi se i danas. Meta-etika je dio filozofije morala koji ima svoje posebne predmete istraživanja. U svom postojanju do sada ona je izrodila mnoge škole, pravce i teorije.

Šta je meta-etika?

Meta-etika je dio filozofije morala. Njen predmet je da odgovori na pitanje šta ljudi, kad donose moralne ocjene, pa i kad raspravljaju o moralnim vrijednostima, ustvari rade izgo-varajući rečenice kojima izriču te ocjene ili kojima se služe u moralnom raspravljanju. „Mada često izgleda da izricanje ocijena¹, a pogotovo raspravljanje, nije ništa drugo do utvrđivanje činjenica koje postoje prije i nezavisno od nas i našeg govora, ipak, kad se izbliže pogleda, može se takođe učiniti da mi, govoreći i argumentišući, odlučujemo ili bar učestvujemo u konstituisanju odluke o predmetu ili u vezi sa predmetom o kome se govori. Ali šta je to predmet o kome se govori? Ako kažem za neki postupak da je dobar, pošten ili pravedan – da li je predmet sam taj postupak ili pak *to što o njemu kažemo*,

tj. Njegova dobrota, poštenje ili pravednost? Jer, sam postupak je očigledno jedna činjenica čije je postojanje ili nepostojanje objektivno i nezavisno od našeg govora o njemu. Da li je međutim određenje dobrote, poštenja ili pravednosti na isti način objektivno i nezavisno od toga šta mi kažemo? Ili, ako i jeste, da li je ono jednako nezavisno *od nas*? Drugim riječima da li je stepen objektivnosti određenja značenja u ta dva slučaja jednak i isti? Uzmimo drastičan primjer. Nasilje, ili sadizam, je nešto za šta bismo svi rekli da nije dobro i nije *prave-dno*. Ali neki postupak koji bi mnogi doživjeli kao nasilje neki *mazohista* može primiti sa zahvalnošću, a neko osjetljiv ili manje osjetljiv može i da ne primijeti. U tom slučaju ono, nasilje, zapravo i *ne postoji!* Izgleda da je status postojanja tih određenja bar-em djelimično zavisno od toga da postoji neki subjekt koji ih tako prima, *za koga* je neki postupak dobar ili nije; izgleda da bez te pretpostavke o subjektu nema ni tog određenja.² Kako je određenje postupka plod nastojenosti onoga koji određuje tako ovdje nije riječ o svojstvu jer ono u uobičajenom smislu označava takvo određivanje koje je nezavisno i od postojanja saznanog subjekta i od njegove nastojenosti. „Da li je ta nastojenost jedna prirodna datost koja funkcioniše po principu akcije reakcije, *ili* ono što smo označili kao subjekt pritom nešto *odlučuje*?“³ Odgovor na to pitanje daje ontologija.

1 Zbog preglednosti rada citate koji su svi na „ijekavskom srpskom“ preveo sam u „ijekavski srpski“

2 Jovan Babić, Pogovor; iz knjige: Svetozar Stojanović, *Savremena meta-etika* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; 1991) 280.

3 Ibid, 281.

„Ali odgovor na pitanje šta mi jezikom u moralnom diskursu radimo, šta znače rečenice koje se pritom upotrebljavaju i, a to je osnovni, šta znače termini, riječi, koje nose vrijednosno određenje – jer to su oni osnovni instrumenti koji nam omogućavaju da, u rečenicama, opišemo, pohvalimo, preporučimo, svatujemo, obećamo itd. – odgovor na to pitanje predstavlja predmet meta-etike.“⁴ Pitanje slobodne volje i determinizma ne spadaju u meta-etiku, a većinom ni u normativnu etiku.

Meta-etika posjeduje dva osnovna predmeta i prema njima se dijeli na dva osnovna dijela. Prvi njen predmet je značenje moralnih termina i iskaza. Prvi dio meta-etike je dakle teorija značenja moralnog jezika. Drugi njen predmet jeste mogućnost i artikulacija argumentacije u tom jeziku. Drugi dio se stoga zove logika moralnog jezika.

Normativna i meta-etika se razlikuju. Jer „govoriti bilo o značenju bilo o opravdavanju moralnih iskaza nipošto ne znači koristiti taj jezik u njegovoj primarnoj, vrijednosnoj funkciji, ili, kako se to takođe kaže, na objekt-nivou. Govoriti o značenju ili opravdavanju vrijednosnih iskaza u stvari ne znači *koristiti se* tim iskazima (kao jezičkim oruđem u vrijednosnoj komunikaciji), već se ti iskazi koriste kao predmet semantičke i/ili logičke analize, oni se, kako se to kaže, *pominju*. Oni se ne koriste, već se samo pominju. Ako se etika, kao što se obično čini, definiše kao normativna etika, onda meta-etika ne spada u etiku. Ona bi u tom slučaju bila neka vrsta propedeutike i njeno izučavanje bi predstavljalo semantičko i logičko uvođenje u etiku u užem smislu. Ali ovladavanje njenim sadržajem može imati veliki značaj u etici i svakodnevnoj moralnoj praksi. Jer ona omogućava i olakšava da se isključe pogrešni zaključci, da se odbace, ili ne prihvate nevalidni razlozi i da se, tako, „raščisti teren“ da se lakše dođe do valjanih moralnih iskaza.“⁵

Dva pitanja kojima se bavi meta-etika nisu jedan od drugog nezavisna. „Od prirode značenja termina zavisi priroda značenja iskaza, a od ove opet mogućnost opravdavanja.“⁶ Osnovno pitanje u vezi sa značenjem vrijednosnih termina i iskaza jeste određenje specifičnosti tog značenja, određenje onoga po čemu se to značenje razlikuje od značenja drugačijih termina i iskaza.

U drugom dijelu meta-etike riječ je o opravdavanju logike moralnog jezika. Zaključivanje je glavni mehanizam opravdavanja u etici. Ono omogućava i da se ostvari svrha navođenja razloga. „Zaključivanje u vrijednosnom jeziku međutim zahtijeva posebna pravila o odnosu indikativnih i vrijednosnih iskaza. Najvažnije od njih, ono koje omogućava da se i unutar vrijednosnog jezika zaključuje po istim logičkim pravilima kao i u indikativnom jeste ono koje tvrdi da se ni jedan normativni zaključak ne može validno izvesti iz skupa premisa koji ne sadrži bar jedan normativni iskaz.“⁷ Za zaključivanje je nužno prisustvo bar jednog indikativnog iskaza, iskaza koji u sebi nosi istinosnu vrijednost.

Osnovna podjela u meta-etici

Osnovna podjela u meta-etici je ona koja se ogleda u osnovnoj kontroverziji, u osnovnom pitanju: da li su moralni termini i iskazi samo specifičnim jezikom prikriveni saznanji (kognitivni) ili nisu. Prema odgovoru na to pitanje sve meta-etičke teorije dijelimo u dvije velike grupe: kognitivističke i antikognitivističke. Ovu podjelu je objavio Svetozar Stojanović u knjizi koja obrađuje probleme savremene meta-etike, a to je njegova knjiga „Savremena meta-etika“. Stojanović ovako određuje kognitivizam.

Meta-etički kognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja pripadaju klasi saznanjnih iskaza i termina.

Meta-etički antikognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini bar nekim dimenzijama svojih značenja i bar nekim načinima opravdavanja pripadaju klasi nesaznanjnih iskaza i termina. Zavisno od toga da li smatraju da to važi za cjelokupna značenja i sve načine opravdavanja ili samo za neku (neke) dimenzije značenja ili neke načine (neki način) opravdavanja, antikognitivističke teorije mogu da budu ekstremne ili umjerene.

Kognitivizam kao pravac se dijeli na empiristički i antiempiristički.

Empiristički kognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi cjelokupnim svo-

4 Ibid, 281.

5 Ibid, 283.

6 Ibid, 283.

7 Ibid, 289.

jim značenjima i svim načinima opravdavanja predstavljaju (sintetičko-aposteriorne) tvrdnje ili da njihovi objekti imaju izvjesna empirijska (saznatljiva čulnim iskustvom ili logičkim izvođenjem iz onih koja su tako saznatljiva) svojstva-relacije ili da njihovi autori ili drugi ljudi imaju izvjesne psihičke doživljaje (saznatljive introspekcijom, na primjer, osjećanja, stavove i slično) povodom objekata tih iskaza, a da moralni termini koji se upotrebljavaju u tim iskazima označavaju ili ta svojstva –relacije ili te psihičke doživljaje.

Empiristički kognitivizam se dijeli na objektivistički i subjektivističko-empiristički kognitivizam.

Objektivističko-empiristički kognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja predstavljaju (sintetičko-aposteriorne) tvrdnje da njihovi objekti imaju izvjesna empirijska (saznatljiva čulnim iskustvom ili logičkim izvođenjem iz onih koja su tako saznatljiva) svojstva-relacije, a da moralni termini koji se upotrebljavaju u tim iskazima označavaju ta svojstva-relacije.

Subjektivističko-empiristički kognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja predstavljaju (sintetičko-aposteriorne) tvrdnje da njihovi autori ili drugi ljudi imaju izvjesne psihičke doživljaje (saznatljive introspekcijom, na primjer, osjećanja, stavove i slično) povodom objekata tih iskaza, a da moralni termini koji se koriste u njima označavaju te psihičke doživljaje.

Definicija antiempirističkog kognitivizma je sljedeća. Antiempiristički kognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima svi ili barem najfundamentalniji moralni iskazi cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja predstavljaju (sintetičko-aposteriorne) tvrdnje da njihovi objekti imaju izvjesna, ponekad stvarno postojeća, ne-empirijska (nisu saznatljiva čulnim iskustvom ili logičkim izvođenjem iz onih koja su tako saznatljiva, nego specijalnom saznavalačkom moći: intuicijom, specijalnim čulom i slično) svojstva-relacije, a da moralni termini koji se upotrebljavaju u tim iskazima označavaju ta svojstva-relacije.

Ovaj kognitivizam se grana na dvije vrste: realistički i idealistički. Realistički kognitivizam je naziv za onaj antiempiristički kognitivizam prema kome je postojanje

tih ne-empirijskih svojstava-relacija vezano za postojanje empirijskih objekata čija su to svojstva-relacije. Idealistički kognitivizam je naziv za onaj antiempiristički kognitivizam prema kome postojanje tih ne-empirijskih svojstava-relacija nije vezano za postojanje empirijskih objekata čija su to svojstva-relacije, već ona postoje *per se* (za sebe).

Anti-kognitivizam je velika grupa meta-etičkih teorija. Ovo su definicije nekih glavnih teorija ovog pravca.

Emotivistički antikognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja ili bar jednom dimenzijom značenja i jednim načinom opravdavanja pripadaju klasi iskaza i termina kojima izražavamo svoja osjećanja ili stavove i izazivamo ih kod drugih. Zbog toga se on dijeli na ekstremnu i umjerenu varijantu.

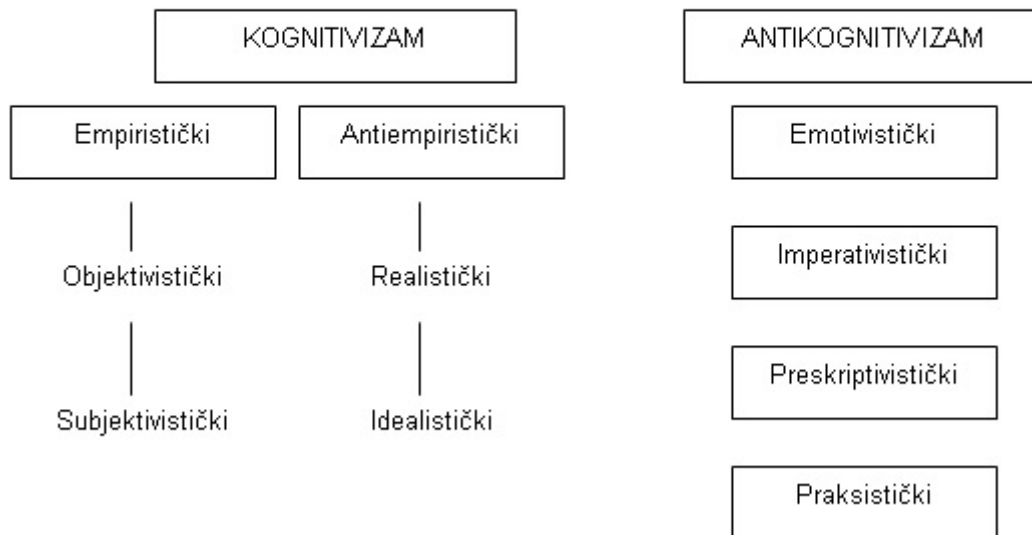
Imperativistički antikognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini cjelokupnim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja ili barem jednom dimenzijom značenja i jednim načinom opravdavanja pripadaju klasi imperativnih iskaza i termina.

Preskriptivistički antikognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini cjelovitim svojim značenjima i svim načinima opravdavanja ili bar jednom dimenzijom značenja i jednim načinom opravdavanja pripadaju klasi preskriptivnih (propisivačkih) iskaza i termina. I ovdje postoji ekstremna i umjerena verzija.

Praksistički antikognitivizam je naziv za grupu meta-etičkih teorija prema kojima moralni iskazi i moralni termini cjelovitim svojim značenjima i svim načinima opravdavaju ili bar jednom dimenzijom značenja i jednim načinom opravdavanja pripadaju klasi praktičnih iskaza i termina. Ekstremna i umjerena varijanta je i ovdje prisutna.

Navedena podjela meta-etike je istovremeno i podjela meta-aksiologije. Šematski ova podjela izgleda ovako:

Savremena meta-etika

Značenje moralnih i uopšte vrijednosno-normativnih iskaza

Vrijednosno-normativni iskazi imaju tri vrste značenja: sazajno, ekspresivno i djelatosno značenje. Sazajni iskaz pripisuje svoj objektu izvjesna empirijski provjerljiva svojstva ili relacije. To u principu mogu biti sva njegova svojstva. Ovakvo shvatanje o značenju moralnih iskaza Stojanović i obrazlaže. „Često kad napravim vrijednosni iskaz, na primjer, „X je dobro“, slušalac pita: „šta to znači?“ „šta hoćeš da kažeš?“ ili „šta imaš na umu?“. Ja mu odgovaram: „znači X je A; B, C“, „podrazumijevam da je X, A, B, C“ ili „hoću da kažem da je X A, B, C“, pri čemu A, B, C obilježava empirijski provjerljive odlike ili relacije X-a. Toliko za relaciju autor-iskaz. A ako me slušalac dobro poznaje, to znači ako poznaje moj kriterijum za ocjenu klase kojoj X pripada, njemu nije ni potrebno da mi postavi takvo pitanje: već na osnovu mog iskaza „X je dobro“ on zaključuje da pored ostalog hoću da kažem da X ima takve odlike ili da stoji u takvim odnosima. Za njega moj iskaz nosi jednu deskripciju X-a, dakle, ima određeno sazajno značenje. Toliko za relaciju slušalac-iskaz.“⁸

Postavlja se pitanje kakav je odnos između sazajnog

značenja i kriterijuma za donošenje jednog vrijednosno normativnog suda. „Ona ista svojstva-relacije koje konstituišu sazajno značenje takvog suda, u drugom kontekstu – prilikom donošenja takvog suda – služe njegovom autoru kao mjerilo za ocjenu vrijednosti ili normiranja dotičnog objekta. Ta svojstva-relacije istovremeno konstituišu sazajnu dimenziju i opštijeg vrijednosno-normativnog suda, odnosno principa, koji služi kao kriterijum za ocjenu vrijednosti ili normiranje članova čitave klase kojoj taj objekat pripada“⁹ Ta svojstva-relacije u jednom kontekstu čine sazajno značenje, u drugom kriterijum vrijednosnog ocjenjivanja ili normiranja, a u trećem kontekstu (kontekstu opravdavanja) figuriraju kao razlozi za određeni vrijednosno-normativni sud. „Svojstva ili relacije koje imamo na umu, koje podrazumijevamo kada izričemo takav sud, izazvana pitanjem „zašto?“ prestaju da funkcionišu kao sazajna dimenzija njegovog značenja i postaju razlozi koji opravdavaju stav izražen tim sudom, pa onda i sam sud. To, naravno, ne znači da se opravdavanje ograničava samo na ona svojstva-relacije koje su prethodno igrale ulogu konstituenata značenja. Drugim riječima, proces opravdavanja uvijek je bogatiji od sa-

8 Svetozar Stojanović, *Savremena meta-etika*, Zaključak (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva;1991) 237.

9 Ibid., 237.

znajnog značenja vrijednosno-normativnog suda. Ali on uvijek bogati samo to značenje. Poslije završenog procesa opravdavanja neka svojstva-relacije, koje su u tom procesu bili razlozi, sada to prestaju da budu i ponovo ili prvi put postaju dio značenja.¹⁰

Moralnim i uopšte vrijednosno-normativnim iskazom njegov autor označava svoj pozitivan ili negativan stav, koji je ponekad emocionalno obojen, pa se tada može reći da izražava i osjećanja. A slušalac ili čitalac na osnovu tog iskaza zaključuje o autorovom stavu i osjećanju. Što se tiče relacije iskaz-interpretator činjenica je da mi na osnovu nečijeg vrijednosnog iskaza zaključujemo da on ima pozitivan ili negativan stav (i osjećanje) prema objektu o kome se govori. „A za relaciju autor-iskaz: na pitanje, na primjer „kakav je tvoj stav prema njegovom postupku?“ čovjek odgovara ne samo sa „ja ga ne odobravam“, nego i vrijednosno-normativnim iskazom „nije trebalo da to učini“¹¹

Moralni i uopšte vrijednosno-normativni sudovi izražavaju različite stavove. To su na primjer: odobravanje, prezir, divljenje, gnušanje, poštovanje, osuda.

„Autor svojim moralnim i uopšte vrijednosno-normativnim iskazom preporučuje savjetuje, zahtijeva, daje instrukciju i slično interpretatoru da zauzme isti stav prema dotičnom objektu ili šta da učini s njim. Pošto su preporučavanje, savjetovanje, zahtijevanje i instruisanje – djelatnosni, ja sam ovu vrstu značenja i nazvao „djelatno-snom“. Kao što smo vidjeli, treba razlikovati djelatno-sno-stav (kada iskaz preporučuje stav) i djelatnosno-radnja (preporučuje radnju) značenje.“¹²

Da bi jedan iskaz bio moralan mora da ima ekspresivno značenje. „Jezički i drugi znakovi se mogu upotrebljavati ne samo za prenošenje značenja nego i za ostvarenje drugih ciljeva. Odnos između značenja i upotrebe predstavlja kao što sam već isticao, jedan od centralnih problema savremene teorije značenja, pa onda i meta-etike i meta-aksiologije. U njima se često upada u ćorsokak baš zato što se mišljenja o ovom odnosu dijametralno razlikuju: jedni kritikuju druge da uopšte ne vide čitav niz vrsta značenja, a ovi odlučno odgovaraju da to i nisu značenja, nego vanznačenjske upotrebe, funkcije, uloge, poslovi i slično.“¹³

10 Ibid., 237.

11 Ibid., 238.

12 Ibid., 239-240.

13 Ibid., 242.

Opravdavanje moralnih i uopšte vrijednosno-normativnih iskaza

Prema Stojanoviću sukob meta-etičkog kognitivizma i antikognitivizma je pokazao da moralni i vrijednosno-normativni iskazi ne slijede logički iz premisa koje imaju isključivo saznavno značenje. Zato je potrebno uvažiti sljedeće logičko pravilo: jedan moralni iskaz može da bude logički valjan zaključak samo onog argumenta čija je bar jedna premissa drugi takav iskaz.

Relativizam i antirelativizam su pravci koji su suprotstavljeni. Pitanje je kakve moraju da budu premise valjanog vrijednosno-normativnog zaključka. Drugo pitanje je – otkuda to da uprkos argumentaciji ljudi vrlo često nastavljaju da se razilaze u svojim vrijednosno-normativnim sudovima o istom objektu.

Raspravljajući o svojim različitim ili čak suprotnim sudovima, svaka strana navodi izvjesne razloge-iskaze koji treba da podrže njen i obore protivnički sud. Prema antikognitivističkoj šemi, rekli smo, njih mora da ima dvije vrste: činjeničnih i vrijednosno-normativnih. Kao i kod svake argumentacije, u pravu će biti ona strana čiji su razlozi (premise) valjani i čiji sud (zaključak) po logičkim pravilima sljeduje iz njih. Uloga razilaženja oko činjeničnih premisa nikada nije bila predmet spora: svaka koncepcija opravdavanja priznaje da tada barem jedna strana nije u pravu (ona koja pravi činjeničku pogrešku). Ali sudbina argumentacije zavisi i od slaganja ili razilaženja oko vrijednosno-normativnih razloga-premisa. Diskutanti se često slože oko neke činjenice, ali i dalje ostaju pri svojim različitim vrijednosno-normativnim sudovima. Anti-relativisti tvrde da se takva situacija ne može dugo ponavljati, a relativisti smatraju da je nemoguće otkloniti neslaganje i da će diskutanti uvijek naći razlog za neslaganje.

Relativistička je ona meta-etička i meta-aksiološka teorija opravdavanja prema kojoj razilaženja moralnim, odnosno uopšte vrijednosno-normativnim iskazima nisu uvijek posljedica saznavnih (o svim relevantnim činjenicama ili logičkim implikacijama dotičnih moralnih odnosno vrijednosno-normativnih sistema) raazilaženja ili razilaženja čisto verbalne prirode, i prema kojoj su zbog toga mogući alternativni moralni, odnosno vrijednosno-nor-

mativni sistemi koji bi bili podjednako dobro zasnovani na saznanju.

Anti-relativistička je ona meta-etička i meta-aksiološka teorija opravdavanja prema kojoj su razilaženja moralnim, odnosno opštenito vrijednosno-normativnim iskazima uvijek posljedica saznajnih (o činjenicama ili logičkim implikacijama dotičnih moralnih, odnosno vrijednosno-normativnih sistema) razilaženja ili razilaženja čisto verbalne prirode, i prema kojoj zbog toga nisu mogući alternativni moralni, odnosno vrijednosno-normativni sistemi koji bi bili podjednako dobro zasnovani na saznanju, nego samo jedan takav sistem.

Antikognitivizam ne implicira relativizam, niti kognitivizam – antirelativizam. Jer moguće je, a i postoje forme relativističkog kognitivizma i subjektivističkog kognitivizma i antirelativističkog antikognitivizma. Čak i da najfundamentalniji principi morala imaju nekognitivno značenje, vrijednosno-normativno razilaženje se može otkloniti slaganjem o činjenicama i logičkim implikacijama tih principa.

Relativisti i antirelativisti su dogmatični jedni prema drugima. I jedni i drugi pre-dstavljaju svoju tezu kao očiglednu istinu. Danas ne možemo presuditi ko je u pravu jer nemamo dovoljnih činjenica za to. Kada bi jedan jedini empirijski slučaj (činjenica) dokazao relativističku postavku on bi na taj način mogao pobiti antirelativizam. U re-lativizmu je sadržan pojam „sve relevantne činjenice“ koji nije dovoljno pojašnjen i nosi u sebi višesmislenost i višeznačnost. Drugi pojam koji je pod defektom je pojam „svih logičkih implikacija“.

Ako bismo našli slučaj u kojem diskutanti smatraju da se slažu o svim relevantnim činjenicama oni ne bi mogli oboriti antirelativističku tezu jer bi antirelativista mogao da poriče da je to uvjerenje o slaganju osnovano. Kako nema kriterijuma za „sve relevantne činjenice“, relativista ne bi mogao da ga pobije. Povećanje slučajeva koji bi išli

u korist antirelativizmu samo bi povećali vjerovatnoću njegove istinitosti, a to mu ne bi omogućavalo istinitost.

Najfundamentalniji vrijednosno-normativni principi su iskazi o apsolutno intrin-sičnim normama ili vrijednostima. S obzirom na navedene najfundamentalnije principe i relativizam i antirelativizam možemo podijeliti u dvije podgrupe. Prve podgrupe u obema grupama čine oni koji priznaju da fundamentalni principi postoje. Druge podgrupe u obema grupama čine oni koji to poriču.

Prva relativistička podgrupa smatra da su ti principi različiti kod različitih ljudi, pa da zbog toga postoje alternativni vrijednosno-normativni sistemi koji podjednako dobro mogu biti saznajno zasnovani. Prva antirelativistička podgrupa smatra suprotno. Druga relativistička podgrupa smatra da slaganje oko neintrin-sičnih vrijednosti i normi nije uvijek moguće postići slaganjem o svim relevantnim činjenicama i svim njihovim logičkim implikacijama, iz čega slijedi da postoje alternativni vrijednosno-normativni sistemi koji u saznajnom pogledu mogu da budu potpuno ravnopravni. Druga antirelativistička podgrupa smatra suprotno.

Na kraju svog razmatranja o ovom problemu Svetozar Stojanović smatra da je relativizam u pravu.

Odnos meta-etike i vrijednosno-normativne prakse; objektivizam i subjektivizam

Meta-etički objektivisti smatraju da bi meta-etičke teorije ako bi ih ljudi usvojili, tj. ako bi usvojili neke od njih, dovele do negativnih promjene u njihovom moralnom i uopšte vrijednosno-normativnom odnosu prema svijetu.

Korištena literatura:

1. Stojanović, Svetozar. *Savremena meta-etika*. Beograd: 1991.
2. Pavićević, Vuko. *Osnovi etike*. Beograd: 1974.